

«Δεν είμαι αυτή που νομίζετε!» Φιλοσοφώντας με την Ελένη μια διδακτική πρόταση εφαρμογής της P4C και της Κοινότητας Φιλοσοφικής Διερεύνησης στην τάξη της Γ Γυμνασίου

Η θεματική του «είναι και φαίνεται» στην Ελένη του Ευριπίδη και οι δυνατότητες φιλοσοφικής διερεύνησης στην τάξη

Στην καρδιά της αρχαίας τραγωδίας «κατοικεί» η αμφιβολία. Όχι μόνο για τη μοίρα των ηρώων αλλά και για την ίδια την αλήθεια. Στην Ελένη του Ευριπίδη, η αλήθεια δεν είναι αυτό που φαίνεται. Η φήμη λέει ότι η Ελένη βρίσκεται στην Τροία. Η πραγματικότητα όμως την τοποθετεί στην Αίγυπτο. Η Ελένη του Ευριπίδη συνιστά ένα έργο βαθιά φιλοσοφικό που οδηγεί τον θεατή σε έναν γόνιμο στοχασμό πάνω στο δίπολο «είναι» και «φαίνεται». Η διάκριση ανάμεσα στο «φαίνεται» και στο «είναι» δεν αφορά μόνο τον μύθο, αλλά εισχωρεί σε επίπεδο οντολογικό, γνωσιολογικό και ηθικό. Ο θεατής (και κατ' επέκταση ο μαθητής) καλείται να αναρωτηθεί:

· Πώς γνωρίζουμε τι είναι αλήθεια;

· Ποιοι μηχανισμοί (μυθολογικοί, κοινωνικοί, πολιτικοί) επηρεάζουν την εικόνα που διαμορφώνουμε για κάποιον;

· Πόση ευθύνη φέρουμε για την εικόνα που έχουμε διαμορφώσει;

Ο Ευριπίδης μέσα από τον παράδοξο σχήμα της απουσίας της Ελένης από την Τροία, σχολιάζει έμμεσα τη δύναμη της φήμης, της εικόνας, του κοινού λόγου, δηλαδή θεματικές που συνδέονται με τη φιλοσοφική διερεύνηση για την αλήθεια, την ταυτότητα και την ευθύνη (Segal, 1993, Zeitlin, 2001). Το έργο επομένως, συνιστά ιδανικό ερέθισμα για τη δημιουργία φιλοσοφικού διαλόγου στην σχολική τάξη στο πλαίσιο μιας κοινότητας φιλοσοφικής διερεύνησης.

Μέσα από τη σκηνή της συνάντησης του Μενέλαου με την Ελένη (στ. 625-689), οι μαθητές μπορούν να επεξεργαστούν ερωτήματα όπως: «Είναι πάντα η αλήθεια αυτό που βλέπουμε»; «Ποιος φέρει την ευθύνη για μια ψευδή εικόνα»; «Τι σημαίνει να σε κρίνουν με βάση αυτό που φαίνεται»; Η εμπόνηση σε τέτοια ερωτήματα βοηθά όχι μόνο κατανόηση του έργου αλλά και στην προσωπική επεξεργασία εμπειριών, όπως η παρεξήγηση, η ανάγκη για αναγνώριση και η διαχείριση της κοινωνικής εικόνας. Η Ελένη παύει να είναι απλώς μια τραγωδία και γίνεται ζωντανό μέσο φιλοσοφικής και παιδαγωγικής ενεργοποίησης, όπου ο μαθητής καλείται να σκεφτεί, να νιώσει και τελικά να νοηματοδοτήσει το δικό του «είναι» στον κόσμο.

Introduction

Η εκπαιδευτική πρακτική Philosophy for/with Children (P4C) θεμελιώθηκε από τον Matthew Lipman τη δεκαετία του 1970 στις Ηνωμένες Πολιτείες, ως απάντηση σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα που εστίαζε περισσότερο στη συσσώρευση γνώσεων και λιγότερο στην καλλιέργεια της κριτικής αντίληψης. Ο Lipman υποστήριξε ότι τα παιδιά είναι ικανά να σκεφτούν με φιλοσοφικό τρόπο, αρκεί να τους δοθεί η κατάλληλη ευκαιρία και μέθοδος (Lipman, 2006). Η βασική ιδέα του P4C είναι η δημιουργία μιας κοινότητας φιλοσοφικής διερεύνησης (community of philosophical inquiry), μέσα στην οποία οι μαθητές ενθαρρύνονται να διατυπώνουν ερωτήματα, να αμφισβητούν, να επιχειρηματολογούν και να σκέφτονται συλλογικά πάνω σε θεμελιώδη ζητήματα που προκύπτουν από την εμπειρία ή τη λογοτεχνία (Haynes, 2009). Η σύνδεση του P4C με έργα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, όπως η Ελένη του Ευριπίδη αποτελεί μια παιδαγωγική καινοτομία που αναπλασιάζει το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών ως πεδίο ερμηνευτικού διαλόγου και φιλοσοφικού στοχασμού γύρω από θεμελιώδη ερωτήματα της ανθρώπινης ύπαρξης.

Προτεινόμενη Διδακτική Εφαρμογή

Πρώτη φάση

Στην πρώτη φάση, αξιοποιείται ως ερέθισμα η σκηνή από τη Ελένη (στ. 625-689), στην οποία ο Μενέλαος αδυνατεί να αντιληφθεί ότι η γυναίκα που έχει μπροστά του είναι η αληθινή Ελένη. Οι μαθητές καλούνται να διαβάσουν το απόσπασμα και να καταγράψουν τι τους εντυπώσισε ή τι τους μπερδέψε, ενεργοποιώντας την προσωπική πρόληψη του κειμένου.

Δεύτερη φάση

Στη δεύτερη φάση, ο/η διδάσκων προτείνει ένα αρχικό ερωτηματολόγιο, όπως «Πώς ξέρουμε αν κάτι είναι αληθινό;», και στη συνέχεια οι μαθητές σε ομάδες, διατυπώνουν τα δικά τους φιλοσοφικά ερωτήματα με αφορμή το έργο. Τα ερωτήματα αναρτώνται στον πίνακα και η τάξη επιλέγει, με δημοκρατική διαδικασία, το θέμα που θα αποτελέσει αντικείμενο κοινής διερεύνησης — για παράδειγμα, «Είναι πιο σημαντικό τι είμαστε ή τι δείχνουμε;», completion.

Τρίτη φάση

Ακολουθεί η τρίτη φάση, όπου διεξάγεται η φιλοσοφική συζήτηση με σαφείς κανόνες διαλόγου. Ο/η εκπαιδευτικός διασφαλίζει τον σεβασμό, την επιχειρηματολογία, την ακρόαση και ενθαρρύνει τη σύνδεση των ιδεών με προσωπικές εμπειρίες. Ο διάλογος δεν έχει ως στόχο την απάντηση αλλά την εμπόνηση. Κεντρικός είναι ο ρόλος της τάξης ως στοχαστικής κοινότητας, όπου όλοι συνεισφέρουν και όλοι ακούγονται.

Τέταρτη φάση

Τέλος, στην τέταρτη φάση, οι μαθητές καλούνται να συμμετέχουν στην υλοποίηση μιας δραστηριότητας που επιτρέπει να συνδέσουν τη θεματική του έργου με προσωπικές και σύγχρονες εμπειρίες. Η δραστηριότητα έχει τίτλο: «Εγώ φαίνομαι... αλλά είμαι;» και επιδιώκει να δημιουργήσει χώρο για στοχασμό γύρω από την έννοια της ταυτότητας, όπως αυτή βιώνεται στο σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον. Αφετηρία της δραστηριότητας αποτελεί η εμπειρία της διπλής ταυτότητας που ζει η Ελένη στην τραγωδία: μία ταυτότητα που έχει κατασκευαστεί από τη φήμη και την κοινή πεποίθηση (το φαίνεται) και μία άλλη, υπαρκτή αλλά αμφισβητούμενη (το είναι). Το ίδιο δилήμμα μεταφέρεται στους μαθητές με έναν βιωματικό τρόπο. Κάθε μαθητής καλείται να γράψει ανώνυμα δύο προτάσεις: «Οι άλλοι νομίζουν ότι είμαι...» και «Αλλά εγώ νιώθω ότι είμαι...». Τα χαρτιά συλλέγονται και διαβάζονται τυχαία στην τάξη ενισχύοντας την αίσθηση της ελευθερίας, της ασφάλειας και της κοινότητας.

Η προτεινόμενη διδακτική εφαρμογή εντάσσεται στο μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας (Τραγωδία) της Γ Γυμνασίου. Η διάρκεια της είναι δύο διδακτικές ώρες και βασίζεται στην εκπαιδευτική προσέγγιση της (P4C) και της Κοινότητας Φιλοσοφικής Διερεύνησης. Στόχος της είναι να ενθαρρύνει τους μαθητές να εμβαθύνουν στις έννοιες όπως το «είναι» και το «φαίνεται» και κατ' επέκταση η ταυτότητα, η αλήθεια, η ευθύνη και η φήμη. Παράλληλα, επιδιώκεται οι μαθητές να διατυπώνουν στα δικά τους φιλοσοφικά ερωτήματα, να συμμετάσχουν σε ανοιχτό διάλογο, να καλλιεργήσουν δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης και σεβασμού στη διαφορετική άποψη και να εμπλακούν συναισθηματικά και νοηματικά με τα πρόσωπα και τα διλήμματα της τραγωδίας.

Ακολουθεί φιλοσοφική συζήτηση με ερωτήματα που γεννιούνται από το υλικό των ίδιων των μαθητών:

- Γιατί η εικόνα μας δεν συμπίπτει πάντα με την ουσία μας;
 - Ποιος την κατασκευάζει; Πόση αλήθεια χωρά στη δημόσια εικόνα μας;
 - Μπορεί να υπάρξει αυθεντικότητα σε έναν κόσμο που βασίζεται περισσότερο στο φαίνεται;
- Η δραστηριότητα ολοκληρώνεται με έναν κύκλο αναστοχασμού, όπου οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν στο ερώτημα: «Τι σημαίνει για εμένα να είσαι αληθινός/ή».

Συμπεράσματα

Η ένταξη της Φιλοσοφίας με παιδιά (P4C) και της Κοινότητας Φιλοσοφικής Διερεύνησης στη διδασκαλία της τραγωδίας μετασχηματίζει τη μαθησιακή εμπειρία. Ο μαθητής δεν αρκείται στην «κατανόηση» του κειμένου. Αναρωτιέται, αμφιβάλλει, συγκινείται, εκφράζεται και τελικά φιλοσοφεί. Παράλληλα, μέσα στην κοινότητα φιλοσοφικής διερεύνησης κάθε μαθητής/-τρια, ανεξάρτητα από το υπόβαθρο, την επίδοση ή τη γλωσσική του άνεση αποκτά φωνή και ρόλο. Οι δυσκολίες που προκύπτουν από το ασφυκτικό πρόγραμμα, τις αυξημένες απαιτήσεις της διδασκείας ύλης και την ανάγκη για επιμόρφωση δεν παραβλέπονται. Η πρόταση ωστόσο που παρουσιάζεται εδώ, δεν προσφέρει ένα προκαθορισμένο διδακτικό μονοπάτι. Αποτελεί ένα κάλεσμα σε πειραματισμό, ώστε να δούμε την διδασκαλία της τραγωδίας ως όχημα φιλοσοφικής παιδείας. Η Ελένη του Ευριπίδη μας καλεί να την ξαναδιαβάσουμε. Όχι μόνο ως γυναίκα θύμα της φήμης της αλλά ως φορέα ερωτημάτων που μένουν ζωντανά. Σε μια σχολική τάξη που λειτουργεί ως κοινότητα φιλοσοφικής διερεύνησης, αυτά τα ερωτήματα αποκτούν παιδαγωγική αξία. Η τραγωδία καθίσταται εργαλείο στοχασμού και το κείμενο ένας καθρέφτης όπου οι μαθητές δεν βλέπουν μόνο την Ελένη αλλά και τον εαυτό τους.

References

- Camhy, D. (2013). Philosophy with Children and its relevance for democracy. In E. Marsal, T. Dobashi, & B. Weber (Eds.), *Children philosophize worldwide: Theoretical and practical concepts* (pp. 33-47). Peter Lang.
- Haynes, J. (2009). *Children as philosophers: Learning through enquiry and dialogue in the primary classroom* (2nd ed.). Routledge.
- Lipman, M. (2006). *Thinking in education* (2nd ed.). Cambridge University Press.
- Marshall, D. (2013). Philosophy and the dialogical classroom. *Journal of Philosophy of Education*, 47(1), 10-20. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.12002>
- Morris, K. (2013). The epistemic challenge of hearing child's voice. *Studies in Philosophy and Education*, 32(3), 245-259. <https://doi.org/10.1007/s11217-012-9349-7>
- Nikolidaki, E. (2011). Φιλοσοφία για παιδιά: Προσεγγίζοντας αξίες μέσα από τη λογοτεχνία. Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Petrou, A. (2012). Η φιλοσοφία στην εκπαίδευση: Μια εναλλακτική πρόταση για τη διαπολιτισμική αγωγή. Gutenberg.